

ARMENI, EVREI ȘI ȚIGANI ÎN DOBROGEA (sec. XVII - XVIII)

Lăcrămioara Manea
Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea

Populația cosmopolită a orașelor și târgurilor dobrogene cu secole în urmă a reprezentat o realitate istorică. Români, italieni, greci, armeni, evrei, turci și tătari, fiecare forma o comunitate cu propria-i organizare politică administrativă, judiciară, fiscală, militară, religioasă.

În porturi, locuitorii practicau meșteșugurile și negoțul asemeni tuturor porturilor pontice și mediteraniene. După cucerirea otomană, din secolul al XV-lea s-a trecut la crearea unor noi instituții caracteristice orașelor de tip oriental, însă funcțiile economice inițiale s-au menținut, indiferent de ce neam sau confesiune era producătorul de bunuri materialeⁱ. Un rol important în viața economică și militară a Dobrogei revine comunităților de negustori străini (raguzani, armeni, greci, evrei), supuși creștini și de alte credințe din imperiu, pe care poarta îi folosea în acțiunea de aprovizionare, mai ales a Constantinopolului.

Poporul armean reprezintă un rar exemplu de supraviețuire în condițiile pierderii independenței de stat și a ocupării teritoriului de către imperii expansioniste puternice. De aceea, armenii s-au stabilit în Țările Române încă din prima jumătate a secolului al XIV-leaⁱⁱ. Cercetătorul armean H.Dj. Siruni acceptă colonia armenilor la Cetatea Albă, când orașul este pomenit ca centru armenesc la 1384.ⁱⁱⁱ După cucerirea Dobrogei de către otomani, armenii vin prin imigrațiuni individuale din provinciile ocupate de turci, cât și din Țările Române unde erau mai numeroși.

La biblioteca Măchithariștilor din Viena este păstrată o colecție de versuri ale lui Martiros din Caffa, care a trăit în anul 1672 aproximativ șase luni la Babadag și a scris o poezie satirică la adresa "frunțașilor" armeni din acest oraș.^{iv}

De asemenea, în primele decenii ale secolului al XVII-lea avem informații privitoare la locuitorii armeni din Silistra. Într-un defter de încasare a veniturilor în kaza este consemnat că la data de 13 aprilie 1622, numitul Isazade Mustafe a achitat suma de 2590 akcele, bani proveniți din impozitul armenilor care locuiau în kazaua Silistrei^v.

În 1630, cronicarul Grigore din Daranagh menționează existența unei biserici armene la Silistra: el cunoaște un diacon armean, Safar, născut aici și reîntors după o îndelungată ședere în Moldova, aceasta fiind și dovada circulației frecvente a armenilor în principatele române și Dobrogea.^{vi}

Defterul anilor 1693-1694 inscrie la Carasu (Medgidia) nouă persoane cu specificația "adjemyan tayfesidir", adică armeni.^{vii}

Pentru secolul al XVIII-lea știrile despre armeni în Dobrogea sunt mai puține și chiar numărul armenilor se reduce simțitor datorită războaielor ruso-austro-turce. Câteva case locuite de armeni în condiții mizere sunt menționate pe la 1780 în Babadag de călătorul polonez W.Chrzanowski.^{viii} Cât despre colonia armeană din orașul Tulcea, ea s-a

constituit abia în prima jumătate a secolului al XIX, la mujlocul acestui veac în întreaga Dobroge existând aproximativ 126 familii armenesti.^{ix}

Armenii, popor încercat pentru legea lor creștinească, au rămas credincioși acestei biserici, o dată cu primele colonii din Țările Române întemeindu-se și lăcașuri de rit armeano - gregorian - ortodox. Cu excepția unor scurte perioade, armenii au avut întotdeauna deplina libertate de a-și exercita cultul, având biserica lor ortodoxă la Babadag, Constanța și Tulcea.

Stabiliți statornic în spațiul românesc abia din perioada secolelor XVIII-XIX și lipsiți de un for administrativ sau judiciar propriu, evreii apar menționați sporadic în izvoarele medievale. Evident, și fondul local evreiesc apare modest, cu predilecție numai în orașele nord-dobrogene și în cele din Moldova, precum Chilia și Cetatea Albă^x.

Nu poate fi trecută cu vederea pentru sfârșitul secolului al XV-lea marea masă de evrei venită din Balcani, ca urmare a persecuțiilor regalității din Spania și Portugalia, în anul 1492. Aceștia, cunoscuți sub numele de sefarzi, au fost primiți în Imperiul Otoman, care nu a pus preț pe problemele etnice. Deplasarea acestora nu are importanță atât pe plan demografic cât mai ales pe plan cultural, în vecinătatea Țărilor Române creindu-se centre de cultură ebraică de mare complexitate, cum a fost Salonic-ul.^{xi}

Abia în urma războiului ruso-austro-turc din anii 1769-1774 numărul evreilor crește în Moldova, odată cu anexarea de către austrieci a Bucovinei. Veniți din Galiția și Polonia, evreii askenazi erau atrași spre Moldova și de perspectiva privilegiilor ce li se acordau întru practicarea negoțului și a speculațiilor cămătărești.^{xii} Ca arendași ai băuturilor spirtoase, documentele menționează abuzuri ale evreilor prin satele cu datorii pentru astfel de băuturi.

Înfățișând dispunerea orașului Silistra, Evlia Celebi relate că alături de cele zece cartiere creștine exista la jumătatea secolului al XVII-lea și un cartier evreiesc, a cărui prezență trebuie asociată cu târgul local, cât și cu numărul important de prăvălii și hanuri despre care vorbește călătorul arab.^{xiii}

În secolul al XVIII-lea evreii din Silistra veneau la Slănic, în Moldova, să-și procure sarea necesară.

Pe la 1808, la Cetatea Albă pe lângă moldoveni și lipoveni, apar și 18 evrei, iar în orașul Chilia la 1814 apar menționați 60 de evrei.^{xiv}

Majoritatea istoricilor țiganologi (Miklosich, Barbu Constanținescu, George Potra ș.a.) sunt de părere că denumirea de țigan provine de la numele unei populații care trăiește și astăzi în India, anume "Cingar" sau "Cengar". Belgienii și olandezii îi numesc heiden (=păgâni), englezii gipsy (socotindu-i originari din Egipt), francezii bohemien, pentru că au năvălit în Franța dinspre Boemia, însă țiganii, contrar istoriei lor, își spun romi (pl.)=bărbați.^{xv}

Nelipsiți aproape din nici o țară din Europa, țiganii apar consemnați în izvoarele otomane începând cu secolul al XVI-lea, deci putem afirma că marea masă a țiganilor dobrogeni pătrund dinspre sud odată cu apariția trupelor otomane, purtați de turci fie ca robi ori ca supuși creștini ai sultanului, aduși din Peninsula Balcanică.

Credința lor inițială este foarte asemănătoare cu cea a medopersilor, care credeau în două principii, al binelui și al răului, dar ulterior țiganii au împrumutat religia celor cu care au conviețuit, devenind creștini și mahomedani.^{xvi}

Documentele de la sfârșitul secolului al XVII-lea încă vorbesc de țigani mahomedani și țigani creștini. În legătură cu o cerință a cadiului Isacsei de a se preciza metoda de adunare a impozitului "țigansko djizye", în firmanul anului 1695 se preciza că de la țigani musulmani se adunau câte 660 akcele, iar de la cei creștini 730 akcele, toți înscrși ca raiale ale Imperiului Otoman.^{xvii}

În general, țiganii căutau toate posibilitățile de a scăpa de plata impozitului. Unii dintre ei ajungeau să se declare sclavi unor persoane cu o putere mai mare, pentru a nu plăti unele din impozite.

Țiganii existau peste tot în Dobrogea, ca și în Țările Române. Avându-se în vedere trăsăturile caracteristice ale acestui trib, cum că erau tot timpul în mișcare, era normal ca ei să fie întâlniți în întreaga Dobrogea.

În secolul al XVIII-lea, țiganii cresc numericeste considerabil, în secolul al XIX-lea familiile țigănești fiind chiar mai numeroase decât cele evreiești sau armeniești.

Populația orașului Chilia la 1814 cuprindea și 40 de țigani, iar la mijlocul secolului Ion Ionescu de la Brad reține 212 familii țigănești pentru Dobrogea întreagă, din care cca.172 de familii în județele Tulcea și Constanța, față de numai 119 familii evreiești^{xviii} raportate la aceeasi regiune și in aceeași perioadă.

NOTE:

ⁱ C. Șerban, V. Șerban, Tipologia orașelor din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane (sec. XV-XIX), Peuce, 4, 1977, p.273

ⁱⁱ N. Iorga, Armenii și românii: o paralelă istorică, M.A.R.S.I., seria a 2-a, tom 36,7, 1913-1914, p.1-39

ⁱⁱⁱ H.Dj. Siruni, Armenii în România, Fundația Culturală "Mihail Kogalniceanu" București 1940.p.9

^{iv} Tigran Grigorian, Istoria și cultura poporului armean, Edit. Științifică, 1993,p.383

^v Istorja na Dobrudja, vol 3, Sofia, 1988, p.30

^{vi} I. Bitoleanu, Unele date despre comunitățile negustorești din Dobrogea în

timpul stăpânirii otomane, A.I.I.A. Iași, 19,1982,p.544

^{vii} T.Gemil, Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfârșitul secolului al XVII-lea, Comunicări, M.I.N.A. Constanța, 1980,p.69

^{viii} C.Cioroiu, Călători la Pontul Euxin, Edit. Sport-Turism, București, 1984, p.139.

^{ix} I. Ionescu de la Brad, Excursiune agricolă în Dobrogea, Analele Dobrogei, an3, 1922,1,p.152 (traducere din franceză de Florica Mihăilescu).

^x V. Eskenasy, Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol1, București,1986, p.23

^{xi} C. Repochévici, Evreii în Țările Române, Magazin Istoric, S.N., sept.1995, 9, p. 59-62.

^{xii} Mihai Spielmann, Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România, vol 2,partea I, Bucuresti,1988, p.21.

^{xiii} Călătorii străini despre Țările Române, vol.6,1976, p.368

^{xiv} Al.P.A.rboare, Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX, Analele Dobrogei,an10, 1929, fasc.1-12, p.15,51

^{xv} George Potra, Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România, București, 1939, p. 14-15.

^{xvi} Lucian Cherata, Istoria țiganilor (origine, specific, limbă), Editura "Z", 1993, p. 60

^{xvii} Istorija na Dobrudja, p. 30.31

^{xviii} I.Ionescu de la Brad, op. cit., p.152